კოლხური ბრინჯაო კუნძულ სიცილიაზე

(ინტერკულტურული ურთიერთობებისათვის აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ბერძნული კოლონიზაციის საწყის ეტაპზე)

ვაჩაძე გვანცა,
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
gvandervachadze@yahoo.com

სტატია ეძღვნება კუნძულ სიცილიაზე აღმოჩენილ ბრინჯაოს ნივთებს, რომლებიც სტილისტური და მორფოლოგიური ნიშნებით ანალოგებს ძვ.წ. I ათასწლეულის პირველ ნახევარში გავრცელებულ კოლხურ და ზოგადად, კავკასიურ მატერიალურ კულტურაში პოულობენ. შესაბამისად, კვლევა გარკვეულწილად ფარავს ძველი სამყაროს გაცვლითი და სავაჭრო ურთიერთობების თემატიკას. სტატიის მიზანი ამ ვრცელი საკითხის კარდინალური გადაწყვეტა არ არის, მისი დანიშნულებაა მონაცემთა განახლება და სპეციალურ სამეცნიერო ლიტერატურაში არსებული ინფორმაციული ლაკუნის შევსება.

ბრინჯაოს არტეფატქები კუნძულ სიცილიაზე მდებარე სამ არქეოლოგიურ ძეგლზე აღმოჩნდა*. ნივთები შემორჩენილია ფრაგმენტულად და წარმოდგენილია ორი ჯგუფით: სიტულების სახელურებით და ზარაკებით.

პირველად სიტულებთან დაკავშირებული არტეფაქტები კუნძულის სამხრეთ დასავლეთ ნაწილში მდებარე ქალაქ ჯელაში, დემეტრე თესმოფოროსისადმი მიძღვნილ ბითალემის ტაძარში აღმოჩნდა. ტაძრის არსებობის დასაწყისი ძვ.წ. VII საუკუნის უკანასკნელი მეოთხედით ისაზღვრება და მისი ცხოვრების პირველი ფაზა ძვ.წ VI საუკუნის შუა ხანებამდე გრძელდება [Tarditi. 2016. 51]. საველე ანგარიშის მიხედვით, უძველეს - n5 ფენაში სხვადასხვა დონეზე გაბნეული არაერთი ნივთი დაფიქსირდა [Orlandini. 1965-67. 1-3]. ამავე ფენის ზედა ნაწილში აღმოჩნდა ბრინჯაოს სიტულის სამი სახელური (ტაბ. I,1) [Tarditi. 2016. 61]. სტრატიგრაფიული პოზიციის და შავპრიალა სტამნოსის ტიპზე დაყრდნობით, ნივთების თარიღი ძვ.წ. VI საუკუნის მეორე მეოთხედით განისაზღვრა [Orlandini. 1965-67. 9]. ძველი ჩანაწერებიდან ჩვენთვის საინტერესო არტეფაქტების უშუალო წარმოშობაზე ცნობები შემონახული არ არის. აღწერებში ისინი მოიხსენიება, როგორც „ფრაგმენტები არაიდენტიფიცირებული ობიექტებისა“ [Orlandini. 1965-67. 17; ტაბ.VI, 4]. მოგვიანებით სახელურები ინტერპრეტირებულ იქნა, როგორც ზოგადად, კავკასიის რეგიონიდან წაღებული სიტულის ფრაგმენტები [Verger. 2003. 547; Tarditi. 2016. 61].

ბრინჯაოს ზარაკების ნაწილი აღმოჩენილია ბერძნული კოლონიის, სელინუნტის აგორას გათხრებისას. სიცილიური წარმოშობის ნივთებთან ერთად აქ იყო იმდროინდელი მსოფლიოს სხვადასხვა ცენტრებიდან დიდი რაოდენობით იმპორტირებული სხვადასხვაგვარი მასალა [Baitinger. 2016. 13]. იმპორტულ ბრინჯაოს ნაწარმს შორის, ყველაზე დაშორებული აღმოსავლეთიდან სახელდება ორი ზარაკი. პირველი ნივთის ფრაგმენტი შედარებით მოზრდილია, დეფორმირებულია და გატეხილია ორ ნაწილად. შესაძლოა ჰქონოდა რკინის ენა. მის იდენტიფიცირებას აადვილებს კარგად

* ტექსტში მოყვანილი ბრინჯაოს მასალები გაბნეულია იტალიის, საბერძნეთის, თურქეთისა და გერმანიის სამუზეუმო ფონდებში, ამდენად, ამ ეტაპზე, თითოეული ნივთის უშუალოდ მონახულება ვერ მოხერხდა.

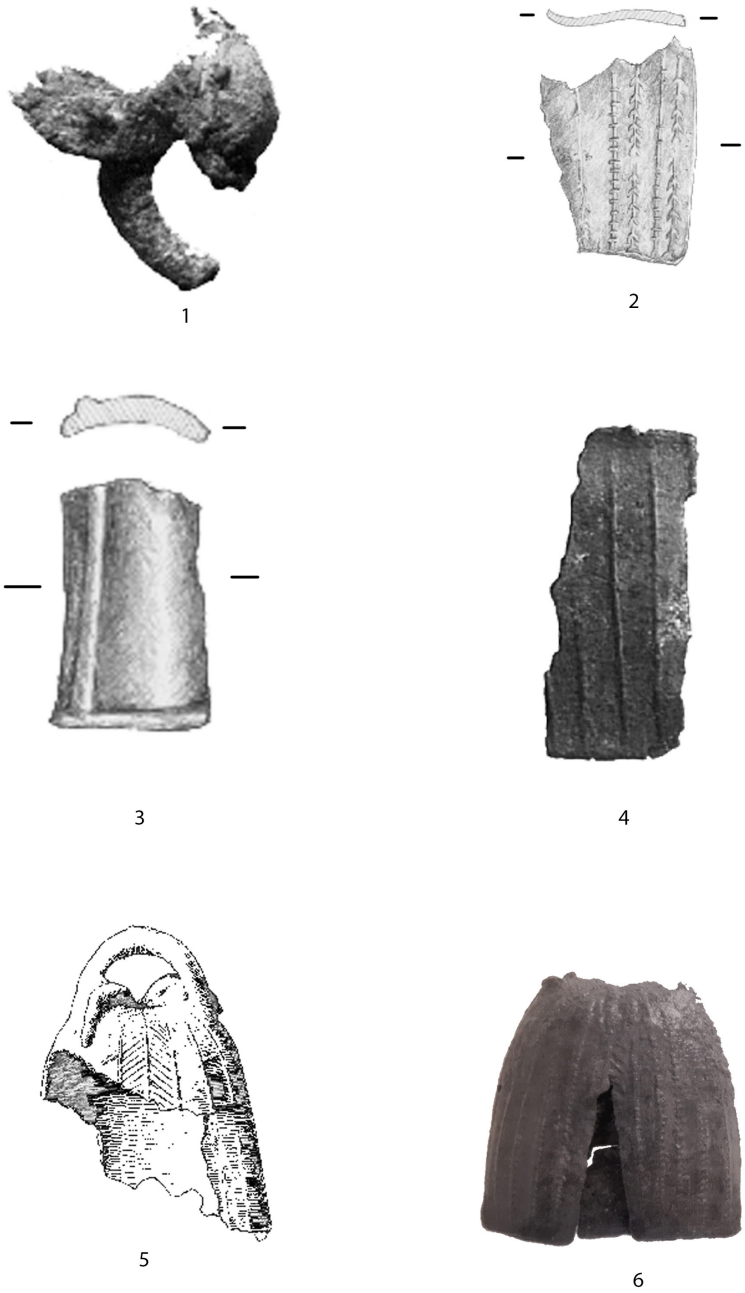

ტაბ. I. Tab.

შემორჩენილი ვერტიკალური წიწვოვანი ხის ორნამენტი (ტაბ. I,2). ზარაკის არქეოლოგიური კონტექსტი ძვ.წ. VI საუკუნის გვიანი პერიოდით ან ძვ.წ. V საუკუნით თარიღდება. მეორე ფრაგმენტი გაცილებით მომცროა და უნდა წარმოადგენდეს ზარაკის კიდეს. შემორჩენილი აქვს სადა, ვერტიკალური და ჰორიზონტალური რელიეფური დეკორის თითო მწკრივი (ტაბ. I,3). მოპოვებულ იქნა ფენაში, რომელიც ძვ.წ. VI საუკუნის პირველი ნახევრით თარიღდება. სპეციალურ სამეცნიერო ლიტერატურაში ორივე ფრაგმენტი

დაკავშირებულია ცხენის აღკაზმულობასთან და შენიშნულია, რომ ამ ტიპის ზარაკებს საუკეთესო ანალოგები ზოგადად კავკასიასა და მეზობელ რეგიონებში ეძებნებათ [Baitinger. 2016. 132-134; ტაბ. 41. 744, 745; Baitinger. 2016a. 36].

კვლევისათვის საინტერესო ბრინჯაოს ფრაგმენტი აღმოჩნდა სელინუნტის დასავლეთით მდებარე მანიკალუნგას გორაზე არსებულ გაგერას სამაროვანზე, ძვ.წ. VI საუკუნის პირველი ნახევრით დათარიღებულ N159 სამარხში, პითოსთან და კორინთულ არიბალოსთან ერთად. ნივთის იდენტიფიცირება იმთავითვე ვერ მოხერხდა, თუმცა მოგვიანებით, სელინუნტის აგორას ანალოგიურმა აღმოჩენებმა ცხადყო, რომ ფრაგმენტი წარმოადგენდა ზარაკს (ტაბ. I.4) [Kustermann. 2002. 212; ტაბ. LXXIX. 978].

სიცილიაზე აღმოჩენილი, კვლევისათვის საინტერესო ბრინჯაოს არტეფაქტების რაოდენობა ჯერჯერობით ამ მონაცემებით იფარგლება*. სტატიაში, ზოგიერთ შემთხვევაში ზოგადი ტერმინის, „კავკასიურის“ გამოყენება განპირობებულია იმ გარემოებით, რომ ნივთებს პარალელები ეძებნებათ კავკასიონის ქედის როგორც სამხრეთ, ისე ჩრდილოეთ რეგიონებში.

კავკასიაში გავრცელებული ბრინჯაოს სიტულების ნაწილს ზოომორფულყურებიანი სახელურები აქვს, ნაწილს კი სადა. კოლხურ კულტურაში, უორნამენტო ვარიანტებთან ერთად, ბითალემის ტაძარში მოპოვებული ზოომორფულყურებიანი ფრაგმენტის ანალოგები დასტურდება როგორც განძების, ასევე სამარხების შემადგენლობაში**. ბრინჯაოს ჭურჭელი, სახელურების ამგვარი დეკორით, ჩნდება ძვ.წ. I ათასწლეულის I ნახევრიდან, უფრო მეტად კი ძვ.წ. VIII-VII საუკუნეებში და არსებობას ძვ.წ. V საუკუნემდე აგრძელებს. ბრინჯაოს ლამბაქი ზოომორფული ყურებით მოპოვებულია ლუხვანოში [ქორიძე. 1965. 34; ტაბ. XVIII. 12]. ერთი სახელური აღმოჩნდა ქვიშარის განძში [ქორიძე. 1965. 34; ტაბ. IV. 10; ტაბ. XLI. 29]. სამი სიტულა შედიოდა ოყურეშის განძის შემადგენლობაში (ტაბ. II, 2-3) [Куфтин. 1943. 26-27; ტაბ. XII; ქორიძე. 1965. 34]. ერთი სრულად შემორჩენილი სიტულა დასავლეთ საქართველოდან დაცულია საქართველოს ეროვნულ მუზეუმში (ტაბ. II, 1). ასევე, სამი ამგვარი სახელური აღმოჩნდა ცაიშის სამაროვნის N1 კოლექტიურ სამარხ ორმოში [პაპუაშვილი. 2015. 12; ტაბ. 67. 8,9]. უკვე კლასიკური პერიოდისათვის, ამ ტიპის დეკორის მქონე სიტულები მოპოვებულია ძვ.წ. V საუკუნით დათარიღებულ სამარხებში (ვანი, საირხე, ქობულეთ-ფიჭვნარი) [Эрлих. 2011. 505-508].

საქართველოს ფარგლებს გარეთ, ჯამში ორ ათეულზე მეტი ზოომორფულყურებიანი სიტულა გვხვდება ჩრდილო კავკასიის სხვადასხვა ელიტურ სამარხებში*** [Эрлих. 2011. 505-508]. არსებული მონაცემების მიხედვით, ჩრდილოეთით, ყველაზე დაშორებულ პუნქტში, ამგვარი სახელურების მქონე სიტულა აღმოჩენილია ჟაბოტინში, უკ-

---

* სიცილიის არქეოლოგიური ძეგლების შესწავლა გვიან XIX საუკუნეში დაიწყო. მეცნიერული კვლევის პარალელურად, კუნძულზე მიმდინარეობდა არალეგალური არქეოლოგიური გათხრები [Baitinger. 2016.17]. გარდა ამისა, აქ აღმოჩენილი ბრინჯაოს ნივთების ნაწილი გამოუქვეყნებელია, ამდენად, არსებობს იმის ალბათობა, რომ აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთიდან წამოღებული არტეფაქტების რაოდენობა სამომავლოდ გაიზარდოს.

** შენიშვნისათვის მადლობას ვუხდით ბ-ნ რევაზ პაპუაშვილს.

*** ერთ-ერთი მოსაზრებით, ზოომორფულსახელურებიანი სიტულების ჩრდილო კავკასიაში გავრცელების მიზეზი, თლიას საწარმოო ცენტრში, ჩრდილო კავკასიური ელიტისათვის მათი სპეციალური დაკვეთით დამზადება უნდა ყოფილიყო. სხვა მოსაზრებებით, ბრინჯაოს სიტულების წარმოშობას დიდი კავკასიონის ქედის ჩრდილო ფერდობებს, ან კავკასიის ჩრდილო დასავლეთ არეალს უკავშირებენ [Эрлих. 2011. 510-512].

რაინაში, ხოლო სამხრეთით, არარატის მთის ძირას არსებულ იგდირის სამაროვანზე. [Куфтин. 1943. 25-27; პაპუაშვილი. 2003. 67]. კავკასიის მასშტაბით, ყველაზე დიდი რაოდენობით ბრინჯაოს სიტულა (26ც) აღმოჩენილია თლიას სამაროვანზე, ძვ.წ. VII-VI საუკუნეების სამარხეულ კონტექსტში [Техов. 2002. 182-83]. თლიას მონაპოვრების შემთხვევაში მცირე განსხვავებაა ზოომორფული დეკორის ნაცვლად სახელურების სადა ან წნული დეკორით გაფორმება. რაოდენობრივი სიუხვის გამო მკვლევართა ნაწილი სიტულების წარმოების ცენტრს ძვ.წ. VIII-VI საუკუნეებისათვის ცენტრალური კავკა_ სიონის სამხრეთ ფერდობზე ათავსებს* [Эрлих. 2011. 510-512]. სხვა მოსაზრებით, მათი წარმოება კოლხეთის ტერიტორიას უკავშირდება [ლორთქიფანიძე. 2002. 174]. ჩვენ მიერ გაზიარებულია უკანასკნელი მოსაზრება, ვინაიდან, ჩრდილო კავკასიისაგან განსხვავებით, კოლხეთში ამ ტიპის ჭურჭელი დროის უფრო ხანგრძლივ მონაკვეთში არსებობს, სახელურების ზოომორფული დეკორით გაფორმება კი გარდა ბრინჯაოს პროდუქტისა, ტიპიურია დიდი რაოდენობის კერამიკული ნაწარმისათვის. სპეციალურ სამეცნიერო ლიტერატურაში უკვე შენიშნულია, რომ „სიტულების დეკორი ზედმიწევნით იმეორებს იმავე ხანის კოლხური თიხის ჭურჭლის ე.წ. ზოომორფული ყურების შემკულობას“ [ლორთქიფანიძე. 2002. 174].

სიტულების მსგავსად, სელინუნტის აგორასა და მანიკალუნგას სამაროვანზე აღმოჩენილ ზარაკებს, პარალელები ეძებნება საქართველოს ტერიტორიაზე გავრცელებულ მატერიალურ კულტურაში, სადაც ზარაკებზე პირველი ორნამენტული გამოსახულება ძვ.წ. VI საუკუნიდან ჩნდება და წარმოდგენილია ნაღარი ხაზებით შესრულებული სტილიზებული წიწვოვანი ხის ორნამენტით [ჭანიშვილი. 2006. 139]. ამ ტიპის ზარაკები აღმოჩენილია კაზრეთში [სინაურიძე. 1985. 30; ტაბ. XX], ბოლნისში, [ტყეშელაშვილი. 1969. 41-42; ტაბ. XI. 598], კიკეთში [დავლიანიძე. 1983. 108; ტაბ. XI. 28], ციხიანის სამაროვანზე [Нутсубидзе. 1978. 69-70; ტაბ. 24. 7] ყაზბეგის განძში [წითლანაძე.1976. 26-33] და ა.შ. დასავლეთ საქართველოდან შეიძლება დასახელდეს საირხის [ნადირაძე. 1990. 26-33, 36], იაშთხვას სამაროვნის [კვირკველია. 1978. 74-80], ქვედა ეშერის [Шамба. 1980. 213], ნამარნუს [პაპუაშვილი, პაპუაშვილი. 2006. 51] და ა.შ. მონაპოვრები. ზოგიერთ შემთხვევაში ამ ტიპის ზარაკები ერთმანეთისაგან მცირედ განსხვავდებიან ზომებით და ვერტიკალურად დატანილი ორნამენტის სტილიზაციით. მიუხედავად ამისა, მორფოლოგიური მახასიათებლებისა და დეკორის მიხედვით, დასახელებული ზარაკები გამოირჩევა ანალოგიური დანიშნულების მქონე სხვა ნივთებისაგან და ცალკე ჯგუფს აყალიბებენ.

კავკასიის მასშტაბით, ამავე ტიპის ზარაკები აღმოჩენილია ჩრდილოეთით, სხვადასხვა არქეოლოგიურ ძეგლზე და ასევე სამხრეთით, მაგ. კარმირ ბლურში [Baitinger. 2016. 133]. კავკასიის ფარგლებს გარეთ, ბრინჯაოს ამ ტიპის ზარაკი ჯერ კიდევ XIX საუკუნის მიწურულს აღმოჩნდა კუნძულ სამოსის დასავლეთ სამაროვანზე, ფართო სამარხის კონსტრუქციაში ძვ.წ. VI საუკუნით დათარიღებულ ცეცხლოვან ფენაში, ძალზე მაღალი ხარისხის კერამიკასთან ერთად (ტაბ. I.5) [Löwe. 1996. 76]. დამატებით, ბრინჯაოს ზარაკები, აბზინდებთან და ცხენზე გვერდულად მჯდომარე მხედარი ქალის ქანდაკებასთან ერთად აღმოჩენილია სამოსზე არსებულ ჰერას ტაძარში. ნივთები იმთავითვე ზოგადკავკასიურ ნაწარმად იქნა მიჩნეული [Jantzen. 1972. 80-84]. კოლონი-

* ბრინჯაოს სიტულებს შეეხო: ა. იესენი, ბ. კუფტინი, ე. კრუპნოვი, ლ. სახაროვა, ბ. ტეხოვი, ო. ლორთქიფანიძე, ვ. კოზენკოვა, ს. დუდარევი, ლ. გალანინა, ვ. პეტრენკო და ვ. ერლიხი [Эрлих. 2011. 505-506].

ზაციამდელი კონტაქტების საკითხის კვლევისას ამ მონაპოვარს უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება. მოგვიანებით, ცაიშის კოლხურ კოლექტიურ სამარხებში აღმოჩენილი ანალოგიური სკულპტურების შესწავლის საფუძველზე შესაძლებელი გახადა ნივთების წარმოშობის არეალი კოლხეთთან გაიგივებულიყო* [პაპუაშვილი. 2010. 50-51].

ტაბ. II. Tab.

სიცილიაზე აღმოჩენილი კოლხური და ზოგადად კავკასიური** ბრინჯაოს ნივთების რაოდენობრივი სიმცირე და წერილობითი წყაროების არარსებობა საშუალებას არ

* კუნძულ სამოსზე, ჰერაიონში, ე.წ. კავკასიური ტიპის ზარაკებთან ერთად აღმოჩენილი ბრინჯაოს მხედარი ქალის ქანდაკებით არაერთი ქართველი და უცხოელი მკვლევარი დაინტერესდა, მათ შორის იყვნენ: თ. მიქელაძე, ო. ლორთქიფანიძე, ვ. ლიჩელი და ა.შ. საკითხის მოცულობის გამო თითოეული მეცნიერის მოსაზრება ტექსტში წარმოდგენილი არ არის. საკითხის გარშემო არსებული დისკუსიის სრულად გასაცნობად იხ. ვაჩაძე. 2019. გვ. 14-20.

** სიცილიაზე მოპოვებული სიტულის ფრაგმენტი, როგორც უკვე ითქვა, დამახასიათებელი სტილისტური ნიშნების გამო კოლხური წარმოშობის არტეფაქტად არის მიჩნეული. რაც შეეხება ზარაკებს, მორფოლოგიური ან მხატვრული დეტალების მიხედვით მათი რომელიმე კონკრეტული რეგიონისადმი მიკუთვნება შედარებით რთულია, რაც განაპირობებს ზოგადი ტერმინის „კავკასიურის“ გამოყენებას. ნივთების წარმოების ცენტრის უფრო ზუსტად განსასაზღვრად აუცილებელია სამომავლოდ ბრინჯაოს იზოტოპური ანალიზების ჩატარება.

იძლევა ამ ორ რეგიონს შორის გაცვლითი ან სავაჭრო ურთიერთობები რეგულარული ხასიათის მქონედ მივიჩნიოთ. თუმცა, ამავე კუთხით, მნიშვნელოვანია იმ ფაქტის გათვალისწინება, რომ არტეფაქტები სამ სხვადასხვა არქეოლოგიურ ძეგლზე და კონტექსტში იქნა აღმოჩენილი: სამაროვანზე, ტაძრის და აგორას ტერიტორიაზე. განსხვავებულია ნივთების ქრონოლოგიაც. ეს გარემოება პირდაპირ მიუთითებს იმაზე, რომ კოლხეთიდან/კავკასიიდან წაღებული ბრინჯაოს აქ მოხვედრა ერთჯერადი შემთხვევა არ უნდა ყოფილიყო. შესაბამისად, განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს იმ მარშრუტების კვლევა, რომლითაც ატრეფაქტებმა კუნძულამდე მიაღწიეს. ამ მიმართულებით, მთავარი მინიშნება უნდა იყოს ის გარემოება, რომ ზღვის სიახლოვეს მდებარე სელინუნტის და ჯელას ბერძნული დასახლებები დაარსების მომენტიდან უმნიშვნელოვანეს სავაჭრო პუნქტებს წარმოადგენდნენ. სელინუნტის სამხრეთ ნაწილიდან საზღვაო მარშრუტები გადიოდა ხმელთაშუაზღვისპირეთისკენ და ატლანტიკის ოკეანეში [Baitinger. 2016. 15]. ხოლო ჯელას დასახლებაში, სადაც ლითონის ბუნებრივი რესურსები არ მოიპოვებოდა, ძვ.წ. VII საუკუნიდან ძვ. წ. VI საუკუნის შუა ხანებამდე აღმოჩენილი ლითონის რაოდენობა 110 კგ-ს აჭარბებს [Tarditi. 2016. 63].

სიცილიის არქეოლოგიურ ძეგლებზე მოპოვებული ბრინჯაოს სიტულის ფრაგმენტებისა და ზარაკების გავრცელების შესაძლო გზების კვლევისას, გასათვალისწინებელია სპეციალურ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრება, რომლის მიხედვით, არტეფაქტები აქ ინტერმედიალური სადგურის - მაგალითად, სელინუნტის შემთხვევაში, მილეთის მეშვეობით უნდა მოხვედრილიყო. ამ ვარაუდის არგუმენტად სახელდება მილეთში, დიდიმას აპოლონის ტაძარში იმავე ტიპის ბრინჯაოს ზარაკების (ტაბ. I.6) და სიტულის სახელურის აღმოჩენები*, როგორიც აგორაზეა. ზოგადად, სელინუნტის არქეოლოგიური მონაპოვრისათვის დამახასიათებელია ძალზე დიდი რაოდენობის იონური იმპორტი, აღმოსავლურ ბერძნული კერამიკა და სატრანსპორტო ამფორები [Baitinger. 2016. 133]. იონურ ცენტრებთან რომ კოლხეთს ჯერ კიდევ კოლონიზაციამდე და მის საწყის პერიოდში ჰქონდა გარკვეული კავშირი, ამას ზემომოყვანილი სამოსის ჰერაიონის და სამოსის დასავლეთ სამაროვნის აღმოჩენები ადასტურებს. ამავე მოსაზრებას ამყარებს კვლევაში წარმოდგენილი ახალი მასალებიც. თუ გავითვალისწინებთ, რომ სელინუნტი, ჯელა, მილეთი და სამოსი ზღვის სიახლოვეს მდებარე პუნქტებია, სავარაუდოა, რომ პროდუქტის ცირკულაცია სწორედ ზღვის საშუალებით მომხდარიყო. ამ ნივთების, როგორც გაცვლითი საქონლის ღირებულებისა და მათი დანიშნულების საკითხებზე მსჯელობისას მიმანიშნებელია ის ფაქტი, რომ არტეფაქტები ძვ. წ. I ათასწლეულის მეორე მეოთხედის განმავლობაში იმდროინდელი სამყაროს საკვანძო მნიშვნელობის ცენტრებში იჩენს თავს. როგორც ჩანს მათ ნაწილს ძღვენის ფუნქცია უნდა ჰქონოდა. ამაზე მეტყველებს მათი აღმოჩენა ტაძრების კონტექსტში (ჯელა, დიდიმა, სამოსი). რაც შეეხება ნივთების მეორე ჯგუფს, ამ ეტაპზე მათი როლის/მფლობელის ვინაობის განსასაზღვრად რაიმე მყარი არგუმენტის შემოთავაზება შედარებით რთულია, ვინაიდან ისინი მოპოვებულია საქალაქო დასახლებაში, ან სამაროვანზე და წარმოდგენილია ძალზე მცირე რაოდენობის ბრინჯაოს ზარაკებით (სელინუნტი, მანიკალუნგა, სამოსი).

* მილეთში დიდიმას აპოლონის ტაძრისა და მის სიახლოვეს მდებარე არეალში აღმოჩენილი კავკასიური ბრინჯაოს ნივთებიდან ამ ეტაპზე მხოლოდ ბრინჯაოს ერთი ზარაკი არის გამოქვეყნებული [იხ. Bumke. 2008. გვ. 87–96; ტაბ. 11, a-b] ნივთების დანარჩენი ნაწილი პუბლიკაციისათვის მზადების პროცესშია.

მიუხედავად რაოდენობრივი სიმცირისა, განხილულ აღმოჩენებს უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ბერძნული კოლონიზაციის წინარე და საწყის პერიოდში რეგიონის გარესამყაროსთან არსებული ურთიერთობის რეკონსტრუქციისას. ახალი მონაცემების მიხედვით, ბრინჯაოს კოლხური სიტულების გავრცელების აქამდე ცნობილი არეალი საგრძნობლად ფართოვდება და დასავლეთით კუნძულ სიცილიამდე, ხოლო სამხრეთით უკვე მილეთამდე აღწევს. კვლევაში წარმოდგენილი ბრინჯაოს ყველა ნივთი უნდა მოიაზრებოდეს როგორც არსებული კონტაქტების მტკიცებულება, რომლის მიხედვით, გარესამყაროსთან მიმართებაში, კოლხეთისა და ზოგადად კავკასიის როლი უფრო აქტიური ჩანს, ვიდრე ეს აქამდე არქეოლოგიურად დასტურდებოდა.

გამოყენებული ლიტერატურა

დავლიანიძე, ც. (1983). *ქვემო ქართლის (თრიალეთის) კულტურა ძვ.წ. I ათასწლეულის მეორე ნახევარში.* თბილისი.

ვაჩაძე, გ. (2019). *ბრინჯაოს ზოომორფული პლასტიკა კოლხეთში და ინტერკულტურული ურთიერთობები (ძვ.წ. I ათასწლეულის I ნახევარში).* თბილისი.

კვირკველია, გ. (1978). *იაშთხვას ადრეანტიკური ხანის სამარხები.* საქართველოს არქეოლოგიის საკითხები 1. თბილისი.

ლორთქიფანიძე, ო. (2002). *ძველი ქართული ცივილიზაციის სათავეებთან.* თბილისი.

ნადირაძე, ჯ. (1990). *საირხე საქართველოს უძველესი ქალაქი.* თბილისი

პაპუაშვილი, რ. (2003). *კოლხური ბრინჯაოს ექსპორტი.* ძიებანი N12. თბილისი.

პაპუაშვილი, რ. (2010). *ანთროპომორფული გამოსახულებები ცაიშიდან.* კულტურულ საისტორიო ძიებანი. თბილისი.

პაპუაშვილი, რ. (2015). *ცაიშის სამაროვანი.* თბილისი. ზუგდიდი.

პაპუაშვილი, რ., პაპუაშვილი, ნ. (2006). *ნამარნუ (ძვ.წ. II-I ათასწლეულების ძეგლები).* გურია IV. თბილისი.

სინაურიძე, მ. (1985). *კაზრეთის ხეობის არქეოლოგიური ძეგლები.* თბილისი.

ტყეშელაშვილი, ო. (1969). *ფოლადაურის ხეობა.* თბილისი.

ქორიძე, დ. (1965). *კოლხური კულტურის ისტორიისათვის.* თბილისი

წითლანაძე, ლ. (1976). *ხევის არქეოლოგიური ძეგლები.* თბილისი.

ჭანიშვილი, თ. (2006). *მაგიური დანიშნულების არტეფაქტი (ზარაკი) ანტიკური ხანის არქეოლოგიური კომპლექსებიდან.* კულტურულ საისტორიო ძიებანი N17-18. თბილისი.

Baitine, H. (2016). *Selinus V, Die metallfunde aus Selinunt, Der fundstoff aus den Grabungen des Deutschen Archäologischen Instituts auf der Agora*. Reichert Verlag Wiesbaden.

Baitiner, H. (2016). *Greeks and indigenious people in archaic Sicily-Methodological considerations of material culture and identity.* Material culture and Identity between the Mediterranean world and central Europe. Mainz.

Bumke, H. (2008). *Zeugnisse für Kulturtransfer aus dem archaischen Apollonheiligtum von Didyma.* Kult(ur)kontakte. Apollon in Milet/Didyma, Histria, Myus, Naukratis und auf Zypern: Akten der Table Ronde in Mainz vom 11-12. März 2004. Rahden/westf: Leidorf.

Chiara, T. (2016). *The metal objects from the sanctuary of Bitalemi and their context*. Material culture and Identity between the Mediterranean world and central Europe. Mainz.

Jantzen, U. (1972). *Aguptische und orientalische Bronzen aus dem Heraion von Samos.* SAMOS VIII. Bonn.

Kustermann, A. G. (2002). *Selinunte, Necropoli di manicalunga, Le tombe della contrada Gaggera.* Soveria mannelli: Rubettino.

Löwe, W. (1996). *Die Kasseler grabung 1894 in der Nekropole der Archaischen Stadt*. Samos die Kasseler grabung–1894, In der nekropole der archaischen stadt von Johannes Boehlau und Edward Habich. Staatliche Museen Kassel.

Möbius, H. (1938). *Kaukasische glocken in Samos.* Marburger Studien. Marburg.

Orlandini, P. (1965-67). *Gela – Depositi votivi di bronzo premonetale nel santuario di demetra thesmophoros a bitalemi.* Annali 12-14. Roma.

Verger, S. (2003). *Des objects Gaulois dans les sanctuaires Archaiques de Gréce, de Sicilie et d'Italie*. Comptes rendus des séances de L'Année, Paris, Diffusion de Boccard, 11, Rue de Médicis.

Куфтин, Б. А. (1943). *Урартский колумбарий у подошвы Арарата Куро-Араксский енеолит.* Оммиск из Вестника Гос. Музея Грузии XIII В. Тбилиси.

Нутсубидзе, А. А. (1978). *Археологические раскопки в сел абано.* საქართველოს არქეოლოგიის საკითხები 1. თბილისი.

Техов, Б.В. (2002). *Тайны древних погреений.* Владиавказ.

Шамба, Г.К. (1980). *Раскопки в селе Нижняя Эшера.* ПАИ 1977 году. Тбилиси.

Эрлих, В. Р. (2011). *Бронзовые ситулы из элитных погребений Кавказа как пример внутрикавказской коммуикации (к вопросу о центре производства и верхней дате бытования).* Боспорский Феномен, население, язики, контакты. Санкт-Петербург.

ტაბულების აღწერილობა

ტაბ. I: 1-ბრინჯაოს სიტულას სახელური, ჯელა Orlandini P. 1965-67-ის მიხედვით. ტაბ.VI,4; 2-ბრინჯაოს ზარაკის ფრაგმენტი, სელინუნტე Baitinger 2016-ის მიხედვით. ტაბ.41,744; 3-ბრინჯაოს ზარაკის ფრაგმენტი სელინუნტე Baitinger 2016-ის მიხედვით. ტაბ.41,744; 4-ბრინჯაოს ზარაკის ფრაგმენტი, გაგერას სამაროვანი Kustermann G. 2002-ის მიხედვით. ტაბ. LXXIX. 978; 5-ბრინჯაოს ზარაკის ფრაგმენტი, სამოსის დასავლეთ სამაროვანი Möbius H. 1938-ის მიხედვით. ტაბ.66, 1a-1b; 6-ბრინჯაოს ზარაკის ფრაგმენტი, დიდიმა Bumke H. 2008-ის მიხედვით. ტაბ. 11, a-b.

ტაბ. II: 1-ბრინჯაოს სიტულა, დასავლეთ საქართველო. საქართველოს ეროვნული მუზეუმი. 2,3-ბრინჯაოს სიტულები ოყურეშის განძი. საქართველოს ეროვნული მუზეუმი. 4-5. ბრინჯაოს ზარაკები, ყაზბეგის განძი.

Colckian bronze on the island of Sicily

(For Intercultural Relations during the early Stage of Greek Colonization of the Eastern Black Sea Coast)

Vachadze Gvantsa,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
gvandervachadze@yahoo.com

Given scientific paper is focused on bronze bells and bronze zoomorphic handles of situla from Sicily. All these items find stylistic and morphological parallels with the artefacts of Colchian and generally Caucasian origin. Objects have been found in Selinunt, in Manicalunga and in Gela and date with the early VIth and Vth centuries BC. Some of the objects can be defined as a part of gift giving cycle, since they have been unearthed in sanctuary context. As for the second group of the items, it is relatively difficult to propose any solid argument at interpreting their role or identity of owner due to their small number and absence of literary sources.

In Colchis During the Ist half of the Ist millennium BC situlas with zoomorphic handles have been found in cemeteries and in hoards. Similar zoomorphic handles are also characteristic for the ornamentation of the typical Colchian ceramic patterns. Colchian Situlas had been widely spread and are found in the neighboring regions, especially in the North Caucasus, reaching Ukraine and also to the south in the territory of present day Turkey.

Bronze bells with the vertical relief lines and in some cases with fishbone ornamentation are also common for Colchian, especially eastern Georgian and generally Caucasian archaeological culture. Though in this last case isotopic analysis of bronze is necessary to determine relatively narrow area of the artefacts.

According to the special scientific literature, these bronze objects had to be transported in Greek settlements of Sicily via the Ionian Station. In addition, it must be mentioned that Colchis had some connection with the Ionian centers before Greek's colonization of the eastern Black sea cost and during its initial period. This is evidenced by very few discoveries of bronze items from the Heraion of Samos, western cemetery of Samos and lately by the recent discoveries from Milethus.

Despite the scarcity of Bronze artefacts discussed in the article each of the item should be considered as material manifestation of ancient exchange interactions as a consequence of which distribution area of Colkhian and generally Caucasian artefacts expands, reaching as far as Milethus and Sicily.

Description of tabs

Tab. I: 1-Bronze handle of Situla, Gela. According to Orlandini P. 1965-67: tab.VI,4; 2-Fragment of bronze bell, Selinunt. According to Baitinger 2016: tab.41,744; 3- Fragment of bronze bell, Selinunt. According to Baitinger 2016: tab.41, 745; 4-Fragment of bronze bell, Gaggera necropolis. According to Kustermann G. 2002: tab. LXXIX. 978; 5- Fragment of bronze bell, Samos western necropolis. According to Möbius H. 1938: tab.66, 1a-1b 6-Fragment of bronze bell, Didyma. According to Bumke H. 2008: tab. 11, a-b; *გვანცა*

Tab. II: Bronze situla, western Georgia. Georgian National Museum. 2,3-Bronze situlas, Okureshi hoard. Georgian National Museum. 4,5. Bronze bells, Kazbegi Hoard.